

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

LOVRO KUHAR, agent Kominterne – zveze in delovanje na Primorskem

Lovro Kuhar – Prežihov Voranc
(Vir: Google, slike)

Namesto uvoda

V dijaških letih sem prebral skoraj vsa dela slovenskega pisatelja Lovra Kuharja – Prežihov Voranca, pozneje pa tudi *Doberdob*, prvi slovenski vojaški roman. Takrat seveda nisem niti slutil, da je bil pisatelj Voranc tudi vrhunski agent Kominterne ...

Ko sem v osemdesetih letih pisatelju in znancu Tonetu Svetini (bil sem mu dodeljen kot nekakšen svetovalec za varnostno-obveščevalna vprašanja), omenil prestižno primerjavo med njegovo *Ukano* in Vorančevim *Doberdobom*, me je opomnil, da je bil Lovro Kuhar agent Kominterne, da je bil oktobra 1943 v gestapovskem zaporu v Begunjah (in v obdelavi zloglasnega SS-stotnika **Helmuta Rozumeka**), kakor tudi to, da je bil 1947 tudi kandidat za t. i. »dachauvske procese«, in končno, eden od njegovih »junakov« v načrtovanem vohunskem romanu »Agent Alfa«, saj naj bi mu Nemci v zaporu nudili položaj predsednika slovenske države, po vzoru na NDH!

Moram pač povedati, da je bil Tone Svetina lovski tovariš maršala Tita, pa si je tako tudi izboril priložnost, da je brskal po arhivih Udbe, ki so se nanašali na dejavnost gestapovske postojanke na Bledu (in zaporih v Begunjah), saj je ravno SS-stotnik Helmut Rozumek trdil, da ima zveze celo z vodstvom slovenske OF!

To raziskavo je pred leti končal moj znanec Roman Leljak in odkril, da je menda šlo za zveze z J.V.

No, od takrat sem s posebno pozornostjo spremljal vse kar se je pisalo in omenjalo okrog Lovra Kuharja – Prežihov Voranca. Omenil bi troje dogodkov, ki so me navedli, da sem se lotil tega zapisa.

Prvič, v objavljenih delih slovenskih zgodovinarjev, posebno z znanstvenega srečanja 2007 na Dunaju in publikaciji INZ z naslovom *Prežihov Voranc – Lovro Kuhar – pisatelj, politik in patriot*, (urednik Aleš Gabrič, Ljubljana, 2010), ni nikjer omenjena njegova dejavnost v moskovski Kominterni, kakor tudi njegovo poznejše delovanje po nalogah Kominterne ... Gre za zapis dr. Vide Deželak Barič z naslovom *Politični vzpon in zaton Lovra Kuharja – Prežihov Voranca v KPJ v tridesetih letih* (str. 85–106). Prispevek Draga Druškoviča z naslovom *Vrzeli in dileme v političnem življenjepisu Lovra Kuharja – Prežihov Voranca*, tudi sodelavca INZ, pa vseeno kaže, da je še vedno nekaj problemov, ki si zaslužijo temeljito analizo. Osebnost bi pri tem zanemaril prispevke Lidije Šentjurc, ki je okrog 1980 skušala odvrniti dvome o pravilnem odnosu vodstva slovenskih komunistov do najstarejšega slovenskega partijskega voditelja, tudi agilnega člana Kominterne – Lovra Kuharja!

Sicer razumem zgodovinarje, da se čvrsto oslanjajo na primarne vire, zlasti arhivske, vendar poudarjam dejstvo, da suptilna dejstva (tajno sodelovanje z varnostno-obveščevalnim službami) prihajajo na videle z veliko časovno zamudo, navadno po 50 letih, ko se države odločijo, da »odprejo« svoje tajne arhive za javnost, tudi strokovno. To je navada v zahodnih evropskih državah, medtem ko so ruski (prej sovjetski) arhivi enostavno zaprti za javnost, razen v izjemnih primerih (Katinsky zločin Nkvd po osebnem ukazu Stalina). Tudi ne vem za noben primer, da bi nekdo javno razkril, da je bil agent Nkvd-eja, še manj pa Kominterne! Naj zato samo spomnim na izjavo Dragotina Gustinčiča, ko so mu v Moskvi 1936 pred odhodom v Španijo strogo zabičali, da ne sme po ceno življenja nikdar izdati kdo ga je poslal v tujino, iskati pomoč sovjetskih organov in podobno. O individualnih likvidacijah Nkvd-eja in Kominterne je dovolj spominskih pričevanj (sekundarni viri), ki pa jih previdni zgodovinarji neradi omenjajo niti upoštevajo!

Ker obstajajo tudi dvomljive in lažne navedbe o vpogledu v najbolj zaupne »arhive« Kominterne (Pero Simić, Marjan Eiletz in drugi), je tudi razumljivo, če zgodovinarji neradi upoštevajo oznake, ki jih navajamo nevtralni varnostno-obveščevalni strokovnjaki. Torej, oznako, da je bil Lovro Kuhar **agent Kominterne** z raznimi psevdonimi (Rihard, Valič, Luj. Perli, Peterlin, Franz Rauph in podobni) nisem izmislil jaz, temveč sem jo našel v internih učbenikih o sovjetskih obveščevalnih službah in drugih virih, ki navajajo določene policijske in protiobveščevalne podatke. Seveda, če se je pa nekdo ukvarjal tudi z zbiranjem vojaških obveščevalnih podatkov, sem to oznako tudi razširil. To sem storil prav v primeru Lovra Kuharja, ki je v letih 1941–1943 redno kontaktiral z vojaškim strokovnjakom in obveščevalnim analitikom (britanskega

»BBZ« v Ljubljani) v osebi generalštabnega polkovnika Vladimirja Vauhnik, tudi britanskega agenta in nemškega dvojnika!

Drugič, v svoji knjigi *Legendarni slovenski obveščevalci*, Pro-Andy, Maribor 2011, sem na str. 112–113 o tem primeru zapisal, s vprašajem, tudi sledeče:

»Lovro Kuhar – Prežihov Voranc: agent sovjetske vojaške obveščevalne službe ali Kominterne?

Miloš Vauhnik je v svojih spominih zapisal, da je Lovra Kuharja srečal kar nekajkrat. Najprej v avstro-ogrski vojski, potem kot civilista, ko je že imel na sodišču dosje enega od glavnih komunističnih agentov, uradnika sovjetske ambasade na Dunaju in moskovskega agenta.

Srečal ga je tudi v Ljubljani krajem leta 1941, ko je brat Vladimir prišel iz Zagreba v Ljubljano. Voranc ga je naravnost prosil, naj mu omogoči zveze z bratom, kar je seveda storil. Od tedaj sta se Voranc in polkovnik Vauhnik **redno sestajala**. Voranc ga je menda svaril, naj se ne sestaja s slovenskimi komunisti, posebno ne s Kidričem in Kardeljem. Voranc je seveda vedel, da je Vauhnik imel v Berlinu odlične zveze s sovjetskim vojaškim atašejem generalom Tupikovim in njegovimi pomočniki, pa je skoraj gotovo, da je tudi Vorancu posredoval kakšno zanimivo vojaško informacijo.

Po italijanski kapitulaciji so Nemci Voranca aretirali in poslali v Dachau (napačno, v Mauthausen). Po povratku spomladi 1945 pa je zbujal zavisti kot siva Stalinova eminenca. Po resoluciji informbiroja so se ga Kardelj in ostali znebili.

Iniciativa Voranca je bila, da bi polkovnik Vauhnik postal **poveljnik slovenskih partizanov**, saj takratni prvi poveljnik Franc Leskošek ni obvladoval situacije, ker je bil popolnoma neuk za vojaške zadeve.

Boris Kidrič je predlog zavrnil, ko je Vauhnik predlagal, da bi morali z oboroženim odporom počakati dokler sovjetska armada ne porazi nemško vojsko!«

Tretjič, ko sem nedavno raziskoval smrt Jožeta Srebrniča, primorskega narodnega heroja in agenta Kominterne, sem nekajkrat naletel tudi na povezave Lovra Kuharja s Primorci in Primorsko, ki v javnosti sploh niso znane. In o tem bo pretežno govora v tem zapisu.

Obiski na Primorskem, soška fronta in prijatelji

Življenje in delo Lovra Kuharja – Prežihov Voranca je že popisana knjiga. Njegovi biografi sicer pravijo, da se je kot mladenič »potepal« po Primorski, vendar se mi zdi, da to ni bilo v naravi mladega kmečkega fanta s Koroške. Mladi Lovro je vsekakor iskal delo, zaslužek, namenjen je bil celo v Ameriko, vendar je prišel samo do Trsta. Nazaj grede se je 1910 ustavil v Gorici in dobil delo v Podgori, v papirnici. Vključil se je tudi v sokolsko društvo in sklenil številna prijateljstva, o čemer piše Ivan Vogrič v članku *Prežihov Voranc in*

Primorska (Primorska srečanja, št. 320-321/2008, Nova Gorica, Koper in Idrija).

Lovro Kuhar je po prvi svetovni vojni, ko se je zaposlil v jeklarni na Ravnah, omogočil mnogim znancem in prijateljem iz Primorske, da so se zaposlili na Koroškem. To je še precej neraziskano področje delovanja Lovra Kuharja.

Omenjam samo primer dveh bratov iz Solkana in soborcev na soški fronti – Ivana in Slavka – Alojza (Lojzeta) Verdikona, s katerima je Lovro Kuhar vzdrževal tesnejše zveze. Namreč, Lojze Verdikon je bil kasneje prokurist v jeklarni v Ravnah na Koroškem in zelo verjetno tudi član partijske organizacije na Ravnah, ki jo je do 1930 vodil prav Lovro Kuhar. V arhivski korespondenci (AS) Lovra Kuharja pa sem zasledil tudi dvojce pisem, ki ju je decembra 1945 in januarja 1946 poslal prijatelju Kuharju (»Dragi Lovro«) Lojze Verdikon, tedaj predstavnik ravenske jeklarne v Zagrebu. In druga povezava, Ivan Verdikon, tudi Kuharjev prijatelj, ki je umrl 1933, menda celo umorjen, je bil oče Ivana ml., člana tajne dijaške organizacije »Črni bratje«, borec Goriške partizanske brigade in pozneje pripadnik zavezniške pomožne policije Cerini v Trstu (Mira Cenčič, *Povest o Črnih bratih*, Nova Gorica, 2007, Tatjana Malec, *Moj oče – Črni brat*, Koper 2013).

Ko sem pripravljaj knjigo *Vojnih spominov* Franje Malgaja (Pro-Andy Maribor, 2009), sem vneto iskal tudi Lovra Kuharja, ki je kot pripadnik 27. graškega pešpolka avstro-ogrske vojske sodeloval v krvavi rihti na Doberdodu, vendar ga nisem našel.

Pomembno je, da je bil Lovro Kuhar eden od prvih dezertarjev iz avstro-ogrske vojski, ko je že oktobra 1916 prebežal na italijansko stran, pa je bil tako tudi v odsotnosti obsojen na smrt, posledice so seveda trpeli tudi njegovi domači. Po dvoletnem ujetništvu je bil septembra 1918 le vpoklican v **Dobrovoljsko jugoslovanske legijo**, ki pa ni bila poslana na solunsko fronto, pa je Lovro Kuhar v Dubrovniku zapustil enoto in se napotil proti domu. V Ljubljani so ga celo zaprli, sodnik pa mu je bil avstrijski časnik, njegov bivši poveljnik na soški fronti! Globoko razočara je šele februarja 1919 prestopil domači prag v Kotljah.

Med italijanskim ujetništvom je Lovro Kuhar ustvaril številne prijateljske veze, tudi z italijanskimi socialisti, obenem pa se tudi ideološko opredelil za marksizem in komunizem in proti vojni!

Nadporočnik Franjo Malgaj je za Koroško daroval svoje življenje 6. maja 1919. Moram priznati, da sem se neizmerno čudil, da v tej borbi za slovensko Koroško nisem nikjer »srečal« Lovra Kuharja, tudi v svojih pisateljskih delih Prežihov Voranc ne omenja tega obdobja. Predpostavljaj, da se Lovro Kuhar sit vojne zavestno ni udeležil tega boja, pa tudi »anarhije«, kakor je poročal Malgaj generalu Maistru, ko je »2.000 delavcev začelo ropati« nemške trgovine in vojaške transporte, pa je tako Malgaj pozaprli in v Celje »poslal 90 najhujših roparjev«. V ES celo piše, da se je Lovro Kuhar »skrival doma«, verjetno iz razloga, ker so se širile tudi govorice, da delavske demonstracije vodijo

socialisti, celo boljševiki. Šele jeseni 1919 se je Lovro Kuhar zaposlil v pisarni ravske jeklarne, po priporočilu Rajka Kotnika, vnetega malgajevca! Tja pa je prišel za prokurista tudi Lojze Verdikon, prijatelj iz Primorske, ki se je kot Maistrov bореc udeležil bojev za slovensko Koroško. To »skrivanje« pa zgodovinarji še niso pojasnili ...

Kasneje je Lovro Kuhar tudi javno podpiral predplebiscitne akcije za priključitev Koroške k Jugoslaviji in pisal članke, saj sta Malgajeva borca in brata Rajko in Dominik Kotnik obiskovala Kuharjeve v Kotljah, o čemer priča fotografija iz leta 1939.

Kuharjeva domačija 1939 (z leve na desno): **brat Ivan, oče Ivan, Rajko Kotnik, mati Marija in Dominik Kotnik**
(Vir: www.Kamra, slike)

Partijske dolžnosti, delo v Kominterni in agenturno delovanje

Lovro Kuhar je v svoji partijski karieri od 1920, ko je postal član KPJ in kmalu zatem sekretar partijske celice v Guštanju oz. v Ravnah na Koroškem, pa do konca 1939, opravljal vse možne dolžnosti, da bi bil na kraju imenovan tudi za organizacijskega sekretarja CK KPJ! To je tudi najvišja dolžnost, ki jo je dosegel kot prvi Slovenec (drugi je bil v obdobju 1970–1979 na podobnem položaju Stane Dolanc kot sekretar Izvršnega biroja CK ZKJ).

Lovro Kuhar je moral zaradi preganjanja policije zapustiti Slovenijo že 1930. Z Dunaju je bil poslan 1931 v Berlin, kjer je pomagal Georgiju Dimitrovu, bolgarskemu komunisti pri zbiranju Rdeče pomoči. Ker je Dimitrov pozneje postal formalni vodja Kominterne, je vsekakor Lovra Kuharja napotil v Moskvo, kjer je končal že znane šole na KUMZE in nazadnje 1936 sodeloval s Titom v »balkanskem« sekretariatu.

Zadnja dva leksikona (Osebnosti in Slovenika) ne omenjajo, da je Lovro Kuhar bival v Moskvi in »delal« za Kominternu. Zato pa ES dokaj natančno navaja, da je Lovro Kuhar trikrat potoval v Moskvo (1933, 1934 in 1936). Prvič je potoval (iz Moskve) v Pariz 1934 kot švicarski trgovec Charles Dubois, drugič pa avgusta 1937.

Namreč, ko o je prestal vse ideološke, predvsem pa varnostne preverke, je bil 1937 poslan v Pariz kot vodja zunanjega centra Kominterne. Center je bil kamufliran kot redakcija časopisa za Primorsko oz. Julijsko krajino. Šlo je seveda za center, kjer so se zbirala (in v Moskvo pošiljala) obveščevalna in druga poročila, delila finančna sredstva in propagandni material. To je bil tudi punkt na katerem so delili vstopne vize za potovanje v Moskvo (Tito), tudi tiste »enosmerne« (Gorkič)! Šlo je tudi za center preko katerega so jugoslovanski prostovoljci 1936/37 odhajali v Španijo.

V članku o generalpolkovniku Otmarju Kreačiču, tudi »Špancu«, sem na svojem spletišču *VOJAŠTVO – MILITARY* ekskluzivno objavil fotografijo njegove soproge Olge, Titove kurirke, ki je 1937 nekaj časa delala v pisarni centra KPJ v Parizu, ki ga je vodil Lovro Kuhar.

Olga Žerdik Kovačič – Kreačič, v Centru KPJ v Parizu, 1937
(G. Kreačič, družinski album)

Kot član Kominterne je bil Lovro Kuhar glavna zveza za KPJ in sprejemal Titova poročila, enako pa je iz Pariza od 1937 vzdrževal zveze s KP Francije, Avstrije in Italije. Seveda pa je Lovro Kuhar vzdrževal tudi svoje osebne zveze, ki so bile razporejene po celi Evropi, predvsem pa v Sloveniji. Iz arhivskega gradiva (AS), je evidentno, da je med drugimi vzdrževal zveze z znanci in prijatelji, ki so bivali in delovali tudi na Primorskem ali v Italiji:

- Dragotin Gustinčič (Italija, Sovjetska zveza)
- Jože Srebrnič (do 1943 v konfinaciji v Italiji, možne kurirske zveze)
- Ivan Regent (Avstrija, Slovenija in Italija)

- Dr. Dušan Kermavner (Primorska)
- Rudi Kodrič, generalmajor, vojaški ataše, in še kdo.

Poleg tega je vsekakor imel na razpolago seznam tovarišev, ki so sodelovali v oktobrski revoluciji (navedeno 54 oseb v članku o Jožetu Srebrniču), pa tudi tistih prekaljenih španskih borcev iz Primorske, ki so pristali (prostovoljno ali prisilno) na sodelovanje z Nkvd-jem. Šlo naj bi za naslednje:

- Bertok Benedikt – Salgado Eduard, Koper
- Caharija Leopold, Koper
- Cetin Karel, Koper
- Citer Karl, Nova Gorica,
- Drulovka Anton, Gorica
- Hvalič Franc - Bolte, Nova Gorica
- Ipavec Jože, Črni vrh
- Janhuba Rudi, Trst
- Kamenšček Stanislav, Kanal
- Klanjšek Valentin, Solkan (konfiniran v ista taborišča kot Jože Srebrnič)
- Lavrenčič Alojz, Nova Gorica
- Lenardič Ivan, Idrija
- Makuc Vladislav, Tolmin
- Marušič Drago - Karl, Kras
- Marvin Alvin, Nova Gorica
- Mavrin Roman, Gorica
- Primožič Nazarij, Koper
- Rakar Anton, Koper
- Rejc Franc, Tolmin
- Saksida Jože, Nova Gorica
- Trpin Ivan, Tolmin
- Ukmar Anton - Ogenj, Tsrt
- Ušaj Ciril, Tolmin
- Valentinčič Emil, Nova Gorica
- Vergan Jože, Koper
- Verginela Ivan - Alberto, Trst
- Vodopivec Albin, Ajdovščina
- Žvab Miroslav, Sežana

Navedene »Špance« navajam iz razloga, ker jih je verjetno Lovro Kuhar tudi poznal, saj je 1936/37 v Parizu vodil tudi nekakšen center za pošiljanje jugoslovanskih prostovoljcev v Španijo. Kot že rečeno, šlo je za morebitne kandidate za tajne sodelavce. Za nekatere je znano, da so aktivno sodelovali z enim od navedenih agentov Kominterne, seveda pa so tudi neraziskane še nekatere zveze in povezava po kraju bivanja in delovanja. Kot primer navajam zvezo po kraju konfinacije Jožeta Srebrniča in Valentina Klanjška, oba iz Solkana).

O delovanju Lovra Kuharja kot vrhunskega agenta Kominterne je sicer brezplodno razpravljati dokler se ne odprejo tisti deli arhivov Kominterne, ki vsebujejo konkretno operativno delovanje in vsakokratno analiziranje istega.

Šele takrat bodo strokovnjaki in zgodovinarji lahko podajali meritorne sodbe o njihovem osebnem in družbenem doprinosi svoji državi ali širši skupnosti.

»Mešanje štren« v zaporu italijanskim in nemškim preiskovalcem in protiobveščevalnim službam

Glede na dejstvo, da so bili skoraj vsi slovenski partijski voditelji med svojim ilegalnim delovanjem v letih od 1926 do 1945 zaprti in tudi obsojeni, mnogi pa so tudi izgubili življenje, moram vsekakor izraziti nekatere varnostne dileme o t. i. partijski konspiraciji, budnosti in sistemu varnostne zaščite. Vsekakor je očitno, da so bile starojugoslovanska policija, pa potem tudi nemška, italijanska in kvistlinška, zelo prodorne in tudi uspešne ne samo v kontroli delovanja KPS, temveč tudi v profesionalnih »igrah« in prodorih v vrste KPS s svojimi tajnimi sodelavci, tudi v sama vodstva. Ne gre prezreti uspešnega dela starojugoslovanske policije in specializiranih protiobveščevalnih organov (Ujke, orožništva, vojske in drugih), da ne omenjam izurjenih gestapovcev in tudi surovih metod izsiljevanja. No, bistveni so vendarle bili operativni vdori v sama vodstva KPS (Maribor, Bled), pa tudi uporaba navadnih policijskih metod, kakor so tajno opazovanje sumljivih ali pa spremljanje kurirjev (Ljubljana).

Na žalost je tudi Lovro Kuhar kot član mejne komisije IOOF in policiji znani agent Kominterne, kljub prikrivanju (ponarejena osebna dokumenta) in maskiranju (lepe obleke, očala) menda »padel« ob neki »slučajni« policijski (Mvac) akciji. Osebno ne verjamem, da se je to zgodilo, saj mnogi indici kažejo, da je bil dolga časa pod posebno kontrolo italijanske, nemške in kvistlinške policije. Dovolj je povedati, da so tudi Nemci imeli v Ljubljani svoj urad SD in tudi nekaj ekip pripadnikov in sodelavcev tajne policije. Radi primera navajam, da so skoraj sigurno spremljali delovanje polkovnika Vladimirja Vauhnik, katerega je sam šef SD, general Walter Schellenberg, pridobil za tajno sodelovanje. V naravi je, da se dvomljivi sodelavci, posebno pa dvojniki, stalno spremljajo, kar so Nemci tudi počeli. Če se je Lovro Kuhar v nekem obdobju tudi »redno sestajal« z Vauhnikom, potem je tudi povsem sigurno, da je bil zatem tudi redno (tajno) kontroliran in spremljan. To so navadne rutinske akcije tajne policije, katerim so se lahko izognili samo zelo previdni in strokovno podkovani in psihično stabilni agenti (Philby, vrhunski sovjetski agent, šef britanskega IS za boj proti sovjetski obveščevalni službi).

Dne 8. januarja 1943 je bil v Ljubljani s strani Mvac aretiran **Peter Čižmar** in bil nato predan italijanski policiji. Ker pa je bila hkrati aretirana tudi kurirka Danica Križ, seveda s polno torbo partijskega materiala, je kmalu postalo jasno, da so ujeli »veliko ribo«! Kuharja naj bi prepoznal neki sorodnik, sicer

belogardist in bivši pripadnik lažnega »štajerskega bataljona«. Seveda, pravljica za male otroke!

Janko Jarc nam v prispevku *Lovro Kuhar - Prežihov Voranc v italijanskih zaporih l. 1943, Prispevek k življenjepisu* (Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS, Ljubljana, 1958) dokaj natančno predstavi ohranjene italijanske policije dokumente. Podrobnosti ne bom navajal, velja pa si jih prebrati na Googlu.

Želim samo predstaviti kakšno taktiko zagovora oz. obrambi je izbral Lovro Kuhar med osem-mesečno policijsko preiskavo, ki jo je vodil karabinjerijski kvestor Ravelli. Ker je bil takrat zaprt tudi pisatelj Juš Kozak, nam je ohranil v svoji črtici *Lesena žlica* še dodatno pričevanje o Lovru Kuharju. Namreč, Lovro Kuhar je svojemu prijatelju zaupal, da bo **moral nekaj priznati, vendar bo Italijanom tudi »mešal štrene«!**

To je sicer del taktike vseh zapornikov, da priznajo samo tisto, kar jim policija dokaže, vendar so Italijani že prvi dan zvedeli kdo je pravi stric – Lovro Kuhar, potem pa so od nemškega SD dobili tudi njegov »debeli« policijski dosje. Tudi Ruda Jurčec, urednik *Slovenca*, sicer nemški agent, je kmalu zatem objavil uvodnik pod naslovom *Lovro Kuhar - Prežihov Voranc – ujet!* Dodatno je bilo zaprtih še 6 oseb.

Lovro Kuhar je bil obtožen: (1) prevratniškega združevanja (šef OF), (2) organizacije oboroženega odpora, (3) prevratniške propagande in (4) ponarejanja osebne izkaznice.

Priznal je samo dejstvo, da si je kot skrivač nabavil ponarejeno osebno izkaznico, vse druge obtožbe je zanimal. Italijanom je »mešal štrene« tako, da jim je še priznal narodnjaško nastopanje, protinemško usmerjenost, skrivanje v Nemčiji pred jugoslovansko policijo ter 1939 vračanje v Slovenjo radi revizije procesa na katerem je bil v odsotnosti obsojen na 6 let zapora. Zanimal pa je vsako partijsko delovanje in bivanje v Sovjetski zvezi! Obsojen je bil na 15 let zapora, kar je pomenilo, da je njegova taktika bila uspešna. Nikogar ni izdal niti kompromitiral!

Vendar ni bil poslan v italijanski zapor na prestajanje kazni, temveč je bil zadržan v Ljubljani, ker so Nemci (dr. Kruger, šef izpostave SD v Ljubljani) zahtevali, da ga dodatno zaslišijo. Seveda so medtem dodatno preverjali in zbrali potrebne podatke na Dunaju, v Berlinu, Pragi in Parizu. Zaslišanja so se začela 1. aprila 1943. Še pred tem sta *Slovenec* in *Slovenski dom* objavila brošurico z naslovom *V znamenju OF*, v kateri je bil Lovro Kuhar - Prežihov Voranc tudi javno ovaden kod vodja KPS in delegat Kominterne v OF!

Ob kapitulaciji Italije septembra 1943 so Nemci Lovra Kuharja premestili v Begunje, nadaljnjo preiskavo pa je prevzel zloglasni SS- kapetan Helmut Rozumek, ki je znan po številnih in uspešnih vdorih v partizanske in partijske vrste.

Ko so v Berlinu zvedeli koga imajo v rokah, so ga hitro premestili v centralne gestapovske zapore. Kako je tam preiskovalcem SD »mešal štrene«, seveda ni znano. Predvidevam, da mu je že prej polkovnik Vauhnik povedal,

kako je 1941 preživel v tem zaporu. Nemci so mu menda ponudili položaj predsednika marionetske slovenske vlade, podobne kot NDH v Zagrebu, kar je Kuhar zavrnil. Zato so ga poslali na »premišljevanje« v taborišče Sachsenhausen, februarja 1945 pa premestili v uničevalno taborišče Mauthausen.

Nemški policijski dokumenti seveda niso dostopni, zelo verjetno pa so v sovjetskih ali ameriških arhivih. Tudi posebne partijske izjave o »bivanju v nemških zaporih in taboriščih«, ki jih je Lovro Kuhar že 1945 gotovo podal CK KPS, pa tudi Udbi (za akcijo »dahauskih procesi«), niso znane. Znano je le nekaj podatkov iz partijskega anketnega lista iz l. 1947, kar pa ni isto.

Tako ne vemo kako je Lovro Kuhar »mešal štrene« nemškim preiskovalcem SD in Gestapa. Vsekakor je moral izbrati drugo taktiko! Ker je bil dejansko najvišji funkcionar KPS, tudi Kominterne, ki je preživel gestapovske zapore in taborišča, bi bilo zanimivo zvedeti, kako je zares potekalo to »mešanje štren«.

Da je bil tudi fizično mučen priča dejstvo, da je vse do svoje rane smrti (1950) bolehal, menda pa so ga 1947 tudi napačno zdravili. Velja še omeniti, da so že med njegovim bivanjem v italijanskem zaporu pristaši OF zbrali velika denarna sredstva za podkupovanje paznikov, vendar se ni nič zgodilo. Denar se je vsekakor porabil za druge namene. Predlagana je bila tudi ideja (celo maršalu Titu), da se zamenja za kakšnega nemškega ujetega častnika, vendar so šefi KPJ to zavrnil. Po domače povedano: pustili so ga na cedilu (žrtovali?), češ, se bo že kako znašel, so menili!

Nehvaležna je primerjave z Mustafo Golubovičem, vrhunskim agentom Kominterne za balkanske prostore, tudi »likvidatorjem«, ki so ga 1941 gestapovci v Beogradu (polomljenih nog) ustrelili, ker ni hotel povedati niti svojega imena!

Ocenjevanje in razporejanje političnih agentov Kominterne in medsebojne slovenske zdrahe

V vseh obveščevalnih organizacijah, posebej pa še v političnih kakršna je bila Kominternina, je veljalo ne samo preverjanje, temveč tudi ocenjevanje vseh kadrov, posebno tistih, ki so delovali agenturno v tujini. V sovjetskem sistemu pa so napake, tudi, če so bile samo idejno-politične (trockizem), hitro kaznovali – blažje s pošiljanjem v gulage, težje (vohunstvo) pa z likvidacijami. Stalin je bil neusmiljeni sodnik. Veljalo je pravilo, da aretirani agent ne sme priznati povezanost z bilo katero sovjetsko obveščevalno službo, ali celo bivanje v Sovjetski zvezi (kar je Kuharju »uspelo« zanikati italijanskim preiskovalcem), menda pa so le redki (vrhunski agenti) imeli predhodno osebno Stalinovo odobritev za t. i. dvojno igro. Gestapovci oz. SD so vsekakor imeli Kuharjev »kompletni« agenturni dosje, pa je zato »mešanje štren« vsekakor potekalo drugače! Zdi se mi, da je Lovro Kuhar imel Stalinov »blagoslov« za »mešanje štren« (dvojne igre), ker drugače mu v Berlinu ne bi ponudili vrhovni

marionetski položaj v Sloveniji, na kar Lovro Kuhar zaradi svojega značaja in ugleda ni hotel (mogel) pristati, saj bi se tako onemogočil tudi kot pisatelj!

Vsi partijski funkcionarji KPJ in tudi Kominterne, ki so bili aretirani, obsojeni in ostali pri življenju, so morali »svojim« dokazovati, da niso nikogar izdali niti kompromitirali. Njihove izjave pa so se tudi temeljito preverjale. Da je bil tudi Lovro Kuhar podvržen temu postopku, vsaj kar se tiče bivanja v koncentracijskem taborišču, govori dovolj izjava Sergeja Kraigherja, takratnega notranjega sekretarja, da zbrani podatki »niso opravičevali sume«, da bi Lovra Kuharja uvrstili med obtožene na »dahauskih procesih«.

No, za Kuharjev »padec politične kariere« so bili vzroki globlji. Ni šlo za nobeno delitev na stare in mlade, kakor menijo nekateri naši zgodovinarji, temveč za povsem varnostno-politične razloge, pa tudi za osebne zdrahe in zamere, ki jih je »produciral« Edvard Kardelja, tudi sam agent Kominterne, sicer Stalinov kandidat namesto Tita.

Varnostno-politična razloga sta bila v osnovi dva. Vodstvo KPS ni sprejelo Kuharjevo partijsko izjavo o zadržanju v gestapovskem zaporu v Berlinu, in drugo, Lovro Kuhar se ni povsem določeno izjasnil proti resoluciji Informbiroja. Menda ga je Golega otoka rešila samo Titova zaščita! Bolnemu so dopustili, da se je ukvarjal s pisateljevanjem.

No, zadržal se bom predvsem na odnosih z Edvardom Kardeljem, saj o tem naši zgodovinarji neradi pišejo, čeprav v neformalnih razgovorih o tem tudi razpravljalo. Gre za dvoje problemov, ki sta po svoji naravi precej nenavadna in tudi sprevržena, vendar sta veljala za nekakšno partijsko doktrino: vsi za Partijo, vsi za voditelja Partije! Šlo je za očitke glede brata Alojzija, duhovnika in emigranta, pa tudi za osebne zamere s strani Kardelja!

Dr. Alojzij Kuhar (1895–1958)
(vir: Google, slike)

Čeprav Lovro Kuhar izvira iz zavedne in domoljubne koroške družine (brata Ivana so Nemci ustrelili 1944 pred domačo hišo), je za partijske šefe najstarejši brat – dr. Alojzij Kuhar, duhovnik, novinar, politik, zgodovinar, predvsem pa kot predstavnik SLS v begunski londonski vladi, predstavljal tisti rodbinski člen, ki je vzbujal različne sume in dileme. Tudi po znani izjavi iz leta 1944, ko je dr.

Alojzij Kuhar po londonskem radiu pozval slovenske domobrance naj se priključijo Titovim partizanom, ni mogel odvrniti vseh sumov. Kri je kri in Lovro Kuhar pač ni mogel niti hotel karkoli početi, da bi »spreobrnil« rodnega brata, kar so mu gotovo hudo zamerili! Vendar o tem ni zaslediti nobenega pisnega pričevanja. Enako usodo (in dvome) je verjetno doživljal tudi Alojzij, ki so prav v *Slovincu*, katerega dopisnik in urednik je bil nekaj časa, sramotili njegovega brata Lovra kot komunističnega zločinca!

Povsem se strinjam z oceno slovenskih zgodovinarjev, da sta po letu 1939. prav »Kidrič in Kardelj izrinila« Lovra Kuharja iz vodstva KPS, češ, da se bo tako lahko bolj posvetil pisateljevanju. No, Lovro Kuhar - Prežihov Voranc je intenzivno ustvarjal tudi med partijskim delovanjem, pa je ta razlog dokaj neprepričljiv. Namreč, agenti Kominterne, ki so imeli posebne naloge, se niso smeli kompromitirati s partijsko ali drugačno dejavnostjo.

V obdobju 1941–1943 je Lovro Kuhar vodil kulturni klub v OF, bil pa je tudi vodja mejne komisije IO OF, obenem pa je deloval tudi agenturno (redni kontakti s polkovnikom Vauhnikom in še s kom).

Da je imel Lovro Kuhar določene osebne in politične spore z Kardeljem, ni dovolj raziskano. Lidija Šentjura je sicer hotela te spore nekako zabrisati in marginalizirati. Osebnost se mi zdi, da je dovolj razlogov, da povsem konkretno ugotovimo na katerih področjih je Lovro Kuhar posegal na idejno-politična področja Edvarda Kardelja, za katera je ta smatral, da so njegovo torišče delovanja in usmerjanja. Gre za tri problemske sklope: kmečka politika, mejna vprašanja in narodnostni problemi Slovenije.

Morda bo zvenelo dokaj špekulativno, vendar je tudi dejstvo, da se je prav Kardelj »znebil« ne samo Lovra Kuharja, temveč tudi drugih akterjev, ki so posegali na »njegovo dv(t)orišče«! To velja predvsem za Dragotina Gustinčiča, Dušana Kermavnerja, Ivana Regenta, pa tudi za Jožeta Srebrniča, partijske funkcionarje in agente Kominterne, ki so pretežno delovali na Primorskem! Navedel bom samo naslove njihovih del ali področij delovanja, brez komentarja.

Lovro Kuhar:

- Bil je med ustanovitelji KPJ in eden od prvih (slovenskih) agentov Kominterne.

- Kot pisatelj je užival velik ugled.

- Ukvarjal se je predvsem s »kmečkim vprašanjem«, saj je bil od 1931 tudi inštruktor Kominterne za to problematiko.

- Že 1933 je na Dunaju napisal programsko brošuro z naslovom *Boj za osvoboditev in združitev slovenskega naroda*.

- Kot Pavle Vilhar (pseudonim), predvsem pa kot vodja mejne komisije IOOF je septembra 1942 brez konsultacij napisal in izdal brošuro *O slovenskih mejah*, kar je menda Kardelj ostro kritiziral, prepovedal širenje (šele decembra 1942 je sledil zasuk).

- Ker je bil zadolžen tudi za kontrolo KPI, je vsekakor poznal Jožeta Srebrniča in mnoge Primorce. Dragotina Gustinčiča je spoznal v Moskvi,

vsekakor pa je z njim imel (neraziskane) stike v Ljubljani do 1947, ko je bil Gustinčič poslan na Goli otok!

Dragotin Gustinčič:

- Bil je med ustanovitelji KPJ leta 1920, španski borec, agent Kominterne.
- Pred odhodom v Španijo je na »balkanskem sekretariatu« pustil svojo študijo o slovenskem nacionalnem vprašanju. Njegova bivša soproga Ana Logar, strojepiska v Kominterni, je 1945 v Ljubljani v Kardeljevi oz. Speransovi knjigi o slovenskem narodnostnem vprašanju prepoznala Gustinčičev tekst (po domače – Kardelj plagiator).
- Zaradi kritike Kardelja je bil 1948 obsojen kot informbirojevec in je dve leta prebil na Golem otoku, skupaj z drugo soprogo Roso.
- Bil je dober znanec Lovra Kuharja, Ivana Regenta, Dušana Kermavnerja, Jožeta Srebrniča in drugih.

Jože Srebrnič:

- Bil je med ustanovitelji KPI 1921, udeleženec oktobrske revolucije, agent Kominterne in idejni pristaš TIGR-a.
- Po prihodu iz dolgotrajne italijanske konfinacije, je na Primorskem užival izredni ugled in popularnost.
- Predlagal je formiranje »primorsko-furlanske sovjetske republike.
- Bil je referent za kmetijstvo in snovalec sovjetske kmečke politike v Sloveniji.
- Ukvarjal se je s slovenskim nacionalnim vprašanjem (avtohtonosti slovenskega naroda) in mejno problematiko med Italiji in Slovenijo.

Nekaj vzporednic sem našel tudi v delovanju Ivana Regenta in Dušana Kermavnerja.

Ali je bil Lovro Kuhar tudi informbirojevec?

Formalno-pravno bi lahko odgovorili nikalno, saj v magistrski nalogi Jane Krebelj z naslovom *Informbirojevstvo na Slovenskem – struktura in delovanje informbirojevcev ter reakcije oblasti v letih 1948–1956* (Fakulteta za humanistične študije, Koper, 2010), Lovro Kuhar ni nikjer omenjen (<https://share.upr.si/fhs/PUBLIC/magistrske/Krebelj-Jana.pdf>). Je pa dokaj podrobno omenjen Dragotin Gustinčič, skupaj s soprogo Roso, tudi s svojo »revizionistično« izjavo.

Očitno je, da so v Udbi uničili njegov dosje. Namreč, zgodovinarji omenjajo, da je bil Lovro Kuhar zadržan v pravilnost stališč KPJ glede na to, da je dobro vedel kakšna je moč Sovjetske zveze, pa tudi narava Stalinovih ukrepov.

Literarni kritiki so zaznali znaten vpliv ruskih pisateljev na opus pisatelja Prežihov Voranca, več ali manj pa je tudi znano, da je imel Lovro Kuhar dokaj

pozitivno mnenje o razmerah v Sovjetski zvezi, saj je menda nameraval tam šolati tudi svoji dve hčerki.

Nedvomno je tudi, da so se posamezni agenti Kominterne med seboj poznali, vendar pa ni nobenih indicij, da bi tudi delovali skupinsko, po nekakšnem sistemu trojk ali podobno. Bolj se nagibam k domnevi, da so med seboj vseeno tekmovali, saj jih je na to enostavno silil sistem varnostnega preverjanja in tudi dejstvo, da je bil Stalin zelo občutljiv na neodločno delovanje posameznikov. Z drugimi besedami, prednost je dajal tistim, ki so brez skrupulov sledili njegovim zamislim in ukazom – iskanju in likvidaciji sovražnikov proletarske revolucije in podobno.

Eden od takšnih je bil prav gotovo tržaški komunist Vittorio Vidali, španski borec znan pod imenom »Comandante Carlos«, menda tudi vpleten v kruti umor Trockega v Mehiki. No, slovenskim in tudi jugoslovanskim komunistom, je bil bolj znan kot vodja informbirojevskega centra v Trstu.

Šlo je predvsem za propagandni, pa tudi obveščevalni in diverzantsko-terroristični center, usmerjen delno tudi proti JLA in njenim pripadnikom. Zato se ni tudi čuditi, da so proti Vidalijevemu centru vodene številne akcije Službe državne varnosti, tudi vojaške. Sam sem imel na zvezi sodelavca, ki je bil usmerjen na neko »Marino«, Vidalijevo kurirko.

Da ni bilo sovražno delovanje Vidalija nedolžno. Govori tudi odlomek iz moje knjige *Zarote in atentati na Tita* (Grafis Trage Grosuplje, 2004 in 2013 – 2. izdaja), kjer sem na str. 262–263 napisal tudi naslednje:

SOVJETSKI POSKUS ATENTATA PRI PAZINU V ISTRI, »KARLOSOV NAČRT« – SEPTEMBER 1949

Konec septembra 1949 se je Tito iz Brda pri Kranju napotil na Brione. Do Ljubljane je potoval z avtom, od Ljubljane naprej do Pulja pa z Modrim vlakom. Do Fažane bi se zatem prepeljali z avtomobili, nato pa bi z jahto Zvezda pripluli na Brione.

Modri vlak je bil sestavljen iz treh kompozicij: predhodnica, glavni vlak in zaščitnica. Predhodnica je iz Ljubljane prva krenila na pot. V njej so bili organi vojaške varnosti, v tovornih vagonih pa vozila spremstva. V glavnem vlaku so bili prav vsi vagoni enaki, tako da se ni vedelo, kateri vagon je Titov. Seveda je bil Titov vagon drugačen po razporedu prostorov in opremljenosti. Večji del je zavzemal delovni kabinet s konferenčno mizo, zatem pa apartma s kopalnico. Pred in za Titovim vagonom so se razmestili Titovi osebni spremljevalci v dveh vagonih. Takoj za lokomotivo so bili dva ali trije vagoni za Titovo uradno spremstvo in vagon – restavracija. Na začetju se je nahajal poveljniški vagon, v katerem je bil glavni Titov pribočnik s potrebnim številom varnostnih organov

pa tudi radijski center. Za glavno kompozicijo je na primerni razdalji vozila zaščitnica, s potrebnim številom oboroženega spremstva, in vsa ostala vozila, med njimi tudi Titovo.

Ko je predhodnica pripeljala pred Divačo, so Modri vlak zaustavili, ker je prišlo obvestilo varnostnih organov, da je zelo verjetno postavljen peklenški stroj okrog 15 km pred Pazinom. Hitro in neopaženo so iztovorili vse avtomobile in nadaljevali vožnjo proti Pulju po makadamskih poteh. Zatem se je Tito z jahto Zvezda prepeljal na Brione ...

Ker so varnostni organi vedeli za točno lokacijo (okrog 15 km od Pazina proti Sežani), kjer je bila proga Sežana–Pazin minirana (dve mini), so postavili zasedo. Ko je Modri vlak, sicer brez Tita, krenil iz Divače, je tudi dvanajst diverzantov še enkrat prišlo preverit postavljene mine. Seveda so bili presenečeni, ko so se znašli v obroču. Vsi so se predali, pa še obe mini so demontirali. Potem so jih zvezali in odpeljali v vojaški zapor v Pazinu.

Na vojaškem sodišču je bilo dokazano, da je šlo za skupino Vidalijevih pristašev – kominformovcev, ki so se urili v bližini Trsta. Šlo je torej za načrt atentata, ki ga je dejansko organizirala sovjetska obveščevalna služba. Vsi zajeti člani diverzantske skupine so bili obsojeni na zaporne kazni.

Seveda je bil tudi razkrit in onemogočen celoten »Karlosov načrt« - Vitoria Vidalia, sovjetskega eksponenta v Trstu, ki ni samo obveščevalno deloval proti JLA, temveč je izvajal tudi druge Stalinove načrte ne samo o destabilizaciji Primorske in Istre, temveč tudi celotne Jugoslavije. Poskus miniranja proge je bil samo del te njegove sovražne in subverzivne dejavnosti.

Zaključek

Tako kot v mnogih drugih podobnih primerih, kjer gre za tajno in agenturno delovanje določene javne osebnosti, je zelo problematično ocenjevati njihov zgodovinski delež parcialno oz. tako, da se enostavno preskoči ali pa celo meritorno ocenjuje brez upoštevanja tistega segmenta, ki je prikrit v zaprtih tajnih arhivih.

Povsem je upravičeno in pošteno, da tudi o Lovru Kuharju, dokler se ne odprejo tajni arhivi Kominterne, ne objavljamo dvomljivih podatkov in ocen o njegovem resničnem deležu, pozitivnem ali negativnem.

Ker se tajni arhivi obveščevalno-varnostnih služb odpirajo z velikih časovnim zamikom, v Veliki Britaniji celo do 70 let, bi vsekakor zgodovinarji morali biti bolj zadržani pri interpretaciji določenih ključnih oseb in dogodkih.

Zdi se mi, da takšno ravnanje zasluži tudi Lovro Kuhar kot najstarejši član KPS in sodelavec - agent Kominterne.

Prepričan sem tudi, da pri podobnih raziskovalnih poskusih ne bi smelo biti nobenih tabu oseb in dejanj, ki bi jih posredovali mlajšim raziskovalcem, ko bodo imeli pred seboj »odprte« tajne arhive. Le tako bodo lahko ugotovili in zapisali realne in točne zgodovinske ocene in tudi sodbe.

To posebej poudarjam zaradi tega, ker sem prepričan, da bo potrebno tudi za dogodke iz bližnje preteklosti (povojne poboje, razbijanje Jugoslavije, tranzicija, proces proti četverici, izbrisane in podobno), počakati na odpiranje tistih arhivov, ki skrivajo pravo in dokončno resnico.

Vse drugo je navadna politična, pa tudi zgodovinska manipulacija.

Preprosto ne razumem, zakaj zgodovinarji »previdno izpuščajo« to drugo stran »dvojnega življenja«, pa čeprav je šlo za skrivnostno moskovsko Kominterno! Lovro Kuhar je vendarle vse to počel zavestno, celo z revolucionarnim žarom, pa čeprav je bil na koncu »odrinjen«!

Lovro Kuhar – Prežihov Voranc vsekakor ostaja moj najljubši slovenski pisatelj!